

Розділ I. Проблеми теорії та історії педагогіки і освіти

УДК 37.035 + 351.858 + (045)

Г.В. Кугуєнко

Сумський державний педагогічний університет

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ»

У статті проаналізовано підходи різних дослідників до визначення сутності «соціальне виховання». Зазначено, що в сучасній соціальній педагогіці немає остаточного визначення цього поняття. Автор указує на те, що соціальне виховання необхідно розглядати у широкому та вузькому значеннях, а також на різних рівнях системи педагогічного впливу.

Ключові слова: виховання, соціальне виховання, педагогіка, соціальна педагогіка, система соціального виховання, засоби масової інформації.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку виховної системи загальноосвітньої школи дедалі актуальнішою стає проблема соціального виховання молоді. У вищих навчальних педагогічних закладах вводяться спецкурси з методики соціального виховання у школі, адже функція соціального захисту і превентивного виховання є обов'язковою в роботі сучасного класного керівника.

Аналіз актуальних досліджень. Ця проблема викликає значний інтерес у сфері соціальної педагогіки, що доводять дослідження в напрямку розкриття сутності соціального виховання. На думку Т.О. Дмитренко і К.В. Яресько, сучасний період можна визначити як відродження соціального виховання [9]. Цей процес відбувається завдяки працям таких учених: М.А. Галагузової, О.О. Бодальова, Н.П. Бурої, І.Д. Зверєвої, А.Й. Капської, Л.Г. Коваль, А.О. Малько, З.О. Малькової, Л.І. Міщик, І.М. Пінчук, В.Д. Семенова, І.М. Трубавінової, Л.А. Штефан та ін.

Зазначимо, що соціальне виховання – це категорія соціальної педагогіки. Складність розуміння змісту поняття «соціальне виховання» зумовлена тим, що в сучасній педагогічній та методичній літературі не визначено співвідношення таких категорій, як: виховання, соціальне виховання, соціалізація, а поняття «соціальне виховання» розкрито неповністю і його визначення мають деякі розбіжності.

Мета статті – дослідити сутність поняття «соціальне виховання»; визначити його особливості.

Виклад основного матеріалу. У Педагогічній енциклопедії, яку було видано наприкінці 20-х років ХХ ст., у розділі «Система соціального виховання у Росії», відзначається, що найважливішою ланкою системи народної освіти є соціальне виховання [11, 26]. Така думка існувала до 1936 року; згодом термін «соціальне виховання» було названо «аморфним» і замінено поняттям «комуністичне виховання» з такими складовими: моральне, трудове, естетичне, фізичне. Основи практичного соціального виховання, відповідно до принципу суб'єкт-суб'єктного підходу заклав А. Макаренко. Науковці по-різному трактують поняття «соціальне виховання». Спробуємо проаналізувати ці визначення (табл.1).

Табл. 1

Визначення поняття «соціальне виховання»

№	Автор	Визначення
1.	М. А. Галагузова	Соціальне виховання – допомога в освіті і вихованні дітей, які потребують її в період включення в соціальне життя [5, 7–33]
2.	Л. І. Міщик	Метод соціальної роботи, націлений на зміну та формування особистості учня [10, 31]
3.	Н. П. Буряя	Соціальне виховання – це педагогічно орієнтована і доцільна система сприяння особистості в оптимальній реалізації здібностей та можливостей на всіх вікових етапах розвитку людини, в різних сферах мікросередовища особистості з використанням потенціалу всіх суб'єктів виховного процесу [2, 18]
4.	Л. Г. Коваль, І. Д. Зверева, С. Р. Хлебик	Соціальне виховання – система соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння та засвоєння дітьми і молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у них сталих ціннісних орієнтацій та адекватної соціально спрямованої поведінки [6, 25]
5.	А. С. Макаренко	Соціальне виховання – це керований розвиток особистості, важливою умовою якого є реалізація принципу розвитку особистості в колективі, з метою колективу й засобами колективу [8]
6.	О. Безпалько	Створення умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій [1, 29]

7.	Г. М. Коджаспірова, А. Ю. Коджаспіров	Соціальне виховання – процес і результат стихійної взаємодії людини з ближнім життєвим середовищем й умовами цілеспрямованого виховання (сімейного, духовно-морального, громадянського, правового, релігійного та ін.); процес активного пристосування людини до певних ролей, нормативних настанов і взірців соціального виявлення; сплановане створення умов для відносно цілеспрямованого розвитку людини у процесі її соціалізації [7]
----	---------------------------------------	--

Таким чином, дослідники визначають соціальне виховання як: «метод соціальної роботи», «педагогічну систему», «систему різних заходів», «створення умов і заходів» тощо. Ми поділяємо думку дослідників Г. М. та А. Ю. Коджаспірових про те, що соціальне виховання – це є і процес, і результат взаємодії людини із соціальним оточенням і цілеспрямованим вихованням.

Ми погоджуємося з дослідниками Т. О. Дмитренко і К. В. Яресько [9], які вважають, що виховання в цілому слід розглядати у широкому і вузькому розумінні. Виховання у вузькому розумінні відбувається в межах педагогічної системи, а виховання у широкому розумінні – соціальне виховання – існує в соціально-педагогічній системі і безпосередньо пов'язано із процесом соціалізації особистості.

Так, В. Давидов вважає, що соціалізація є більш широким поняттям, ніж виховання, проте, саме виховання становить її основу, оскільки здатне внести елемент упорядкування в стихійний характер соціалізації [4]. Про взаємозв'язок соціального виховання і процесу соціалізації згадує М. Галагузова, яка стверджує, що без соціального виховання неможлива успішна соціалізація, оскільки відбувається процес формування соціально значущих якостей дитини.

Російський дослідник М. Плоткін звернув увагу на те, що соціальне виховання є складовою частиною соціальної педагогіки, вивчає майже всі сфери соціального життя та діяльності: сімейне оточення, дитинство, юність, специфіку міського мікрорайону, сільської спільноти, школу, інші навчальні заклади. Об'єктом соціального виховання є система соціальних відносин особи з оточуючими її людьми, а предметом – процес педагогічного впливу на соціальні взаємовідносини особи протягом всього її життя та в різноманітних сферах її існування [12].

Схема процесу соціального виховання за О. Безпалько виглядає так: включення дитини в систему життєдіяльності різноманітних організацій, набуття та накопичення нею соціального досвіду, знань, умінь, їх інтеріоризація, як результат набутого соціального досвіду – поведінка особистості [1].

У дисертаційному дослідженні цікаві результати наводить О.В. Бурим [3]. В основу визначення сутності процесу соціального виховання автор поклала об'єкт-предметно-рівневий підхід. Дослідниця відзначає, що поняття «соціальне виховання» відображає цілісний характер системи педагогічного впливу на соціальний розвиток особистості в онтогенезі [3, 25–28]. З цієї точки зору соціальне виховання збігається з об'єктом соціальної педагогіки у широкому розумінні (у вузькому – такими є спеціально організовані дії з педагогічного керівництва або педагогічної підтримки процесу формування чи відновлення здатності особистості до соціального функціонування). На соціетальному рівні змісту педагогічного впливу (філософський, аксіологічний, культурологічний, соціологічний, історичний, системно-управлінський, психологічний, логічний, загальнопедагогічний аспекти) соціальне виховання відображає його предметний загальнопедагогічний аспект. На інституційно-середовищному рівні змісту педагогічного впливу (філософський, соціологічний, психологічний, окремо педагогічний аспекти) соціальне виховання відображає школознавчий, дидактичний, вузьковиховний, етнопедагогічний, корекційно-педагогічний та інші аспекти педагогічного впливу. На особистісному рівні змісту педагогічного впливу (філософський, соціологічний, психологічний, діяльнісно-педагогічний аспекти) соціальне виховання визначає його навчальну, виховну й розвивальну функції.

Висновки. Отже, поняття «соціальне виховання» можна вважати різноплановим і дещо універсальним для педагогіки. Це пов'язано з характеристикою його як об'єкта соціальної педагогіки у широкому й вузькому розуміннях. Ці аспекти розходяться в об'єкті за двома критеріями – зміст й обсяг поняття «педагогічний вплив». За сукупністю ознак, що узагальнюються (перший критерій) соціальне виховання є видом педагогічного впливу, який аналізується як загальний процес керованої соціалізації у широкому розумінні або як педагогічно зорієнтована соціальна робота у вузькому. В обох випадках соціальне виховання є

педагогічним засобом та елементом об'єкта соціальної педагогіки. За критерієм обсягу (другий критерій) соціальне виховання є предметом соціальної педагогіки, який охоплює педагогічні факти та явища в педагогічних сферах суспільної практики й різноманітні непедагогічні (соціологічні) фактори в галузі педагогіки. У широкому розумінні предмет – це всі педагогічно спеціалізовані елементи спрямованої соціалізації (сім'я, громадські об'єднання, конфесії, навчальний і трудовий колективи, ЗМІ, література й мистецтво, спеціалізовані інститути соціалізації різної відомчої приналежності). У вузькому – тільки спеціалізовані заклади, організації, інститути соціальної сфери. Головними функціями соціального виховання все ж таки залишаються передача з покоління в покоління основного досвіду, який людство накопичило у всіх сферах суспільно-економічного, політичного і культурного життя; покращання процесу соціалізації підростаючого покоління, а також пошук нових педагогічно-компетентних рішень у складних ситуаціях життя людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посібн. / О. Безпалько. – К. : Центр навч. літератури, 2003. – 134 с.
2. Бурая Н. П. Соціальна робота: навч посібн. / Н. П. Бурая. – Х. : Ун-т внутрішніх справ, 1996. – 104 с.
3. Бурим О. В. Соціальне виховання молодших школярів у приватних загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ...канд. пед. наук. :13.00.05 / О. В. Бурим. – Луганськ, 2008. – 208 с.
4. Воспитательная система школы: проблемы управления / [под ред. В. А. Караковского, Л. И. Новиковой, Н. Л. Селивановой, Е. И. Соколовой]. – М. : Сентябрь, 1997. – 112 с.
5. Галагузова М. А. Категориально-понятийные проблемы социальной педагогики / Галагузова М. А. // Понятийный аппарат педагогики и образования : сб. науч. тр. / [отв. ред. М. А. Галагузова]. – Екатеринбург : Изд-во «СВ-96», 1998. – Вып. 3. – 182 с.
6. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: навч. посібн. / Коваль Л. Г., Зверева І. А., Хлебик С. Р. – К. : ІЗМН, 1997. – 392 с.
7. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. – М. : АCADEMIA, 2000. – 176 с.
8. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. / Макаренко А. С. – М.: Педагогика, 1983–1986. – Т. 1 – 8.
9. Методологічні основи соціальної педагогіки [Електронний ресурс] / Дмитренко Т. О. Ярьсько К. В. – Х. : Крок, 2003. – 32 с. – Режим доступу : <http://socpedagogika.narod.ru>
10. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка: навч. посібн. / Міщик Л. І. – К. : ІЗМН, 1997. – 140 с.
11. Педагогическая энциклопедия: в 3 т. / [под ред. А. Г. Калашникова]. – М. : Работник просвещения, 1929. – Т. 1. – 193 с.

12. Плоткин М. Социальное воспитание как научная категория / Плоткин М. // Социальная педагогика. – 2004. – № 3. – С. 22–24.

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы подходы разных исследователей к определению сущности понятия «социальное воспитание». Определено, что в современной социальной педагогике нет окончательного определения данного понятия. Автор указывает на то, что социальное воспитание следует рассматривать в широком и узком смыслах, а также на разных уровнях системы педагогического влияния.

Ключевые слова: воспитание, социальное воспитание, педагогика, социальная педагогика, система социального воспитания, средства массовой информации.

SUMMARY

This article analyzes approaches of different researchers to the definition of the notion «social up-bringing». It points out that modern social Theory of education doesn't give the final definition of this notion. The author confirms that social up-bringing must be regarded in broad and narrow meanings and also at different levels of system of pedagogical influence.

Key words: education, social education, education, social education, social education, media.

УДК 37.013: 070

Л.А. Кулішенко

Українська академія банківської справи НБУ

ЕТНОПЕДАГОГІКА ЯК ПІДҐРУНТЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРЕСИ СУЧАСНОСТІ)

У статті розглянуто етнопедагогіку як підґрунтя національного виховання на основі контент-аналізу публікацій вітчизняних науково - педагогічних журналів за період з 1991 до 2004 рр.; розкрито сутність поняття «етнопедагогіка»; визначено елементи народної педагогіки, використання яких є доцільним на сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти.

Ключові слова: етнопедагогіка, виховання, національне виховання, освіта, педагогіка, народна педагогіка

Постановка проблеми. Зміни, що відбулися після проголошення незалежності України, відкрили нові горизонти для розвитку вітчизняної науки. Трансформаційні процеси торкнулися й такої архіважливої ланки суспільного життя, як освіта. На перший план вийшли ті питання, що є надзвичайно важливими для розвитку суверенної Української держави, серед яких і проблема національного виховання. Окремим вектором у сфері дослідження національного виховання є етнопедагогіка, актуальність якої сприяла появі наукових праць учених-педагогів.

Аналіз актуальних досліджень. Етнопедагогіка є предметом осмислення у таких працях: «Етнопедагогіка і морально-естетичне виховання учнів» (Г. Васякович, П. Черніков) [2], «Етнопедагогіка»